

ITALIAANS SOMALILAND EN HET EINDE VAN DE AFRIKAANSE RUPIE

Frederik Tielens

De hoorn van Afrika behoort tot de invloedssfeer van de Arabische wereld. Op het einde van de 19de eeuw kwam dit gebied in de kijker omdat het op de belangrijke routes naar de Europese overzeese gebieden lag. De stoomboten die de koloniale rijken bij elkaar hielden en hun voortbestaan garandeerden, moesten kunnen ankeren in veilige thuishavens waar steenkool en verse proviand konden worden opgeladen.

Deze rustplaats, die sinds de opening van het Suezkanaal, tussen Europa en de Indische Oceaan lag bracht niet alleen Italiaanse kolonisten in Somaliland maar ook de rupie, die zijn invloed zag uitstrekken tot aan de Rode Zee. Dit contact leidde tot een nieuwe maar ook laatste variant van de succesvolle munteenheid op het Afrikaans continent: de Italiaanse rupie.

De Italianen komen eraan!

Wanneer de Italiaanse staten verenigd werden onder één kroon in 1860, was de koloniale rush al goed begonnen. Ondanks de nabijheid van Afrika kwam Italië ietwat te laat op de diplomatieke scène en was het niet in staat om zwaar door te wegen op internationaal vlak. Maar toch kon Italië op het laatste nippertje een deel van de Afrikaanse taart bemachtigen.

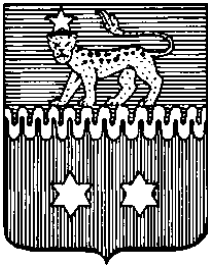
Koloniseren was in de 19de eeuw voor Italië niet nieuw, van in de Romeinse tijd en tot in de Middeleeuwen wanneer steden zoals Venetië, Firenze, Genua en Piza aan de top van hun macht stonden werden nederzettingen rondom de Middellandse Zee gesticht. Al vóór dat Italië onafhankelijk werd, werden kolonies opgericht en dit door de extreme armoede en overbevolking waaronder het Italiaanse schiereiland leed. Zo verlieten er miljoenen Italianen hun moederland om te emigreren naar andere continenten en vreemde kolonies verspreid over de hele wereld.

Door zijn financiële toestand kon Italië toen geen koloniale avonturen ondersteunen. Het was pas in 1885 dat de eerste opzet van een kolonie in de Baai van Assab ¹ werd gesteund, onder de vorm van een kleine exploitatie in Abyssinië. In 1887 verkreeg Italië een protectoraat over de oostkust van Afrika, gaande van Kismapu aan de monding van de Juba, tot aan kaap Guadarfin aan de tip van Afrika's Hoorn. In 1890 werd een kolonie gesticht in Eritrea en een jaar later werd Italiaans Somali-

land, ook gekend onder de naam van de kust van Banadir, in het leven geroepen. Italië was de belangrijkste kolonisator in de streek maar de uitbreiding kwam traag op gang wegens het gebrek aan enthousiasme van de Italiaanse overheid voor overzeese gebieden.

Italië verkreeg haar eerste bezitting in zuidelijk Somalië in 1888 wanneer de sultan van Hobyo, Keenadiid, zich onder Italiaans protectoraat stelde. In datzelfde jaar verkreeg Vincenzo Filonardi, de “architect” van het Italiaans imperialisme, een protectoraat over het sultanaat Mijerteyn van Ismaan Mahamuud. In het daarop volgende jaar besloten beide sultans hun gebieden onder Italiaans protectoraat te plaatsen. Wat meteen ook het begin betekende van de Italiaanse aanwezigheid op het Afrikaanse continent en de kern ging vormen van toekomstig Italiaans Oost-Afrika.

Later bemachtigde Italië de kust van Banadir, dewelke lang onder het bewind van de Zanzibaris vertoefde, om zo de kolonie Italiaans Somaliland te vormen. Later (1925) werd het Chisimayugebied $\frac{2}{2}$, dat naar de Britten ging wanneer deze een protectoraat stelden over de Zanzibaris, aan Italië overgedragen.

Italiaans Oost-Afrika ten tijde van zijn grootste expansie (1936).

Italië breidde haar bezittingen voortdurend uit op het Afrikaanse continent. Zo behoorden Eritrea en Libië ook tot het Italiaanse rijk en werd de droom van Italië om de ganse Hoorn van Afrika te bezetten voor een korte periode gerealiseerd door de beruchte bezetting van Abyssinië (Ethiopië) in 1936. Aan de vooravond van de

Tweede Wereldoorlog bedroeg de totale oppervlakte van het Italiaanse koloniale rijk (Abyssinië inclusief) 3.845.000 km² en had het een bevolking van 8.541.000 zielen.

De opbouw van een kolonie

De Italianen vergrootten hun invloedssfeer naar Mijerteyn en Obbia met de Filonardi en later Benadir Company als administratieve basis van Italiaans Somalië.

Wat de vroege monetaire geschiedenis van Somalië betreft is deze gelijkaardig aan buurland Ethiopië en de gebieden die de Hoorn van Afrika delen. Aangezien alle goederen van en naar Ethiopië passeerden via Somaliland, en in het bijzonder via Harar, was het logisch dat dezelfde betalingsmiddelen er gebruikt werden. Zout, stoffen, ijzer en huiden werden als standaard ruilmiddelen gebruikt. Het economisch belang van de streek kon aangetoond worden door de verschillende antieke munten die er werden opgegraven, afkomstig van het oude Egypte (Ptolemaïus), keizerlijk Rome, Byzantium en zelfs van Chinese herkomst werden er munten teruggevonden.

De eerste munten afkomstig van de moderne kolonisten waren de alomtegenwoordige Spaans-Amerikaanse 8 realen en later de befaamde Maria-Theresiathalers en Brits Indiase rupies. In de tijd dat de bronnen van de Nijl nog moesten ontdekt worden waren de thaler en de rupie de algemene circulatiemunten in Berbera. Naast de thalers, gekend onder de naam "Charok" kon men ook de Spaanse 20, 10, 4, 2 en 1 real van Isabel II van Spanje vinden in de beurzen en zakken van de Somalis. Tegen het einde van de 19de eeuw verdrong de rupie de meeste vreemde munten en werd het uiteindelijk de pasmunt van de ganse streek. De Engelsen introduceerden de rupie in Aden en vond zo zijn weg naar Brits Somaliland, de buurkolonie. De uitbreiding van de invloedssfeer van de rupie werd gestimuleerd door de handel met India, Aden, Berbera en Zanzibar en de niet te ontkennen gelijkenis met de thaler, keizerin Maria-Theresia versus keizerin Victoria.

Naast de rupie vond men tal van kleine koperen munten bestaande uit een variëteit van munten uit verschillende landen en streken, die lokaal de naam "besas" kregen: de bronzen pysas van Mombasa, de koperen ¼ anna's van Muscat en Oman en de koperen pysa van Zanzibar. De waarde van de zilveren munten, rupies en thalers fluctueerde met de zilverprijs, de koperen munten werden verhandeld tegen 150 per thaler behalve deze afkomstig van Muscat en Oman waren slechts de helft waard.

Een monetair systeem geïntroduceerd door de kolonisator

De nieuwe munten geïntroduceerd door Italië moesten bepaalde standaarden volgen, ze moesten een zekere uniformiteit vertonen en de legende moest natuurlijk ook Italië aangeven. In 1903 werd er beslist om de munten van het moederland en dus ook de lire in te voeren. Drie nieuwe munten werden naar de kolonie gestuurd in een eerste fase, 250.000 munten van 1 en 2 centesimi met datum 1861 gevolgd door een lading van 600.000 stuks wegens het grote succes.

1 centesimo 1861, Italië

De oude “besas” bleven in omloop en de nieuwe werden aanvaard als 1 en 2 besas, respectievelijk.

25 centesimi 1903, Italië

In 1902 en 1903 werden er nikkelen munten van 25 centesimi naar Somalië gestuurd, met een waarde van $\frac{1}{6}$ thaler. Deze munten hadden totaal geen succes en werden geweigerd door de bevolking. De munt was niet in zilver en had dus geen intrinsieke waarde wat wel verwacht werd voor een munt van deze waarde. Van de 200.000 geslagen munten kwam er slecht de helft in omloop. De regering besloot dan maar een nieuwe munteenheid te introduceren die door iedereen aanvaard zou worden. In 1907 onderzocht een commissie verscheiden voorstellen voor een nieuwe munteenheid. Eén van de voorstellen was de invoering van een bronzen besa om de oude Italiaanse centesimi te vervangen. Er werd voorgesteld om 1 miljoen van deze nieuwe munten onmiddellijk naar Somalië te sturen gevolgd door een tweede lading wanneer ze nodig waren. Er werd bovendien geadviseerd om de Maria-Theresia-thaler in omloop te laten dankzij zijn zeer ingeburgerde positie. De koers van de thaler werd gesteld op 150 nieuwe besas en 100 voor een rupie $\frac{3}{4}$. Uiteindelijk, en niet onbelangrijk, werd geadviseerd om de rupie te kiezen als hoofdmunteenheid, dat zou gelijken op deze die in omloop waren in de Britse (India en Mombasa) en Duitse $\frac{4}{5}$ (Duits Oost-Afrika) bezittingen.

De rupie haalde het tegenover de thaler. De laatste was al ingeburgerd in Somalië en verspreid over de ganse regio (Oost-Afrika en Arabië). Om de introductie te vergemakkelijken werd er een munt opgericht in Mogadishu. Zes denominaties werden geslagen te Rome: bronzen 1, 2 en 4 besas, en zilveren $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{2}$ en 1 rupie. De bronzen munten werden eerst geslagen in 1909, met de buste in profiel van de koning Victor Emanuel III in militair uniform $\frac{5}{6}$.

2 besas Italiaans Somaliland 1909, koning Victor Emanuel III.

De zilveren munten werden geslagen in 1910 met een wat ingekorte buste 6/. Op de munten kan men duidelijk de kroon van het koninkrijk zien en de legende “Somalia Italiana” aangevuld met de waarde aanduiding zowel in het Arabisch als in het Italiaans en het muntmerk “R” boven de datum. De rupie had een zilveragehalte van 0,917 en woog 11,66 g wat exact overeenkwam met de standaarden in gebruik voor India en de andere kolonies, dit was met de bedoeling dat deze munt zonder problemen werd aanvaard door de lokale bevolking. Het gevolg van deze succesintroductie was de uitdrijving van de thaler in de belangrijke havens, hoewel de Somali's de thaler superieur achtten.

1 rupie Italiaans Somaliland 1913, koning Victor Emanuel III.

Het is bij het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog dat de eerste problemen verschenen van de rupie-introductie. De Italianen gebruikten steeds de lire als rekeneenheid en voor de uitbetaling van het Europese personeel in de kolonie. Het slaan van de rupie werd onderbroken in 1915 en heraangetvat in 1919, wat een grote schaarste aan pasmunten tot gevolg had. Daarbovenop kwam het probleem dat de rupie gekoppeld was zowel aan de Italiaanse lire als aan het Britse pond (15 rupies per pond). De stijgende zilverprijs gedurende deze turbulente jaren was zodanig dat de intrinsieke waarde zo opgelopen was dat de rupie uiteindelijk drie keer meer waard was. Dit leidde tot de snelle verdwijning van deze munten uit de omloop door het smelten en de vervaardiging van juwelen. Na de oorlog werd de link met de lire afgeschaft, maar bleef de waarde gekoppeld aan het Britse pond. Het voortdurende gebrek aan baargeld werd aangevuld door bankbriefjes. De laatste zilveren rupie werd geslagen in 1921.

Het einde van de rupie in Oost-Afrika

De Duitse rupie verdween na de Eerste Wereldoorlog samen met hun koloniale bezittingen. De Britten schakelde over naar de florin in 1920 om dan definitief voor de shilling te kiezen voor hun kolonies in de regio 6/: Kenia, Uganda en het Tanganyikagebied (Brits Oost-Afrika) in 1922.

In 1925 werd toegegeven dat de rupie zijn rol in de Italiaanse kolonie niet had vervuld en besloot de regering om deze te vervangen. Bovendien werd door de Britten de rupie niet langer meer gebruikt in Oost-Afrika (alleen nog in het buurland Brits Somaliland) en had het dus zijn rol als compatibel betaalmiddel verloren. Daarom werd per decreet van 18 juni 1925 de Italiaanse lire weer het officiële munteenheid van Italiaans Somaliland. De rupie verdween niet onmiddellijk maar bleef samen met de lire in omloop tot in 1927.

10 lire Italiaans Somaliland 1925, koning Victor Emanuel III.

Speciaal voor de kolonie voorzag hetzelfde decreet de aanmuntning van twee zilveren munten van 5 en 10 lire. Deze aanmuntning viel samen met de overname en inlijving van de noordelijke sultanaten van Obbia en de Mijjertein en was waarschijnlijk de reden van deze aanmuntning. Beide munten zijn identiek qua design ⁷. De munten zijn geslagen uit 0,835 zilver en wegen 6,00 g en 12,00 g met een oplage van 400.000 en 100.000 voor de 5 lire en de 10 lire. Door het feit dat de gelijkaardige metropolitaanse exemplaren minder zilver bevatten, kwamen deze munten niet vaak voor in omloop en vindt men ze dan ook vaak in prachtige toestand.

De Tweede Wereldoorlog

De Italiaanse aanval op Ethiopië in 1935 leidde tot de tijdelijke hereniging van de Somaligebieden. Nadat de Italiaanse premier Benito Mussolini zijn legers op Ethiopië had aangestuurd en de keizer versloeg, veroverden ze ook Brits Somaliland. Het is tijdens deze laatste korte bezetting (1940-41), dat ze het Ogandengebied toevoegden aan noordelijk en zuidelijk Somaliland om zo na meer dan 40 jaar al de Somali-clans te herenigen. De verdwijning van deze kunstmatige grenzen deed de lokale economie floreren en bracht éénzelfde munteenheid in de regio (de lire).

Bij de aanvang van Wereldoorlog II bestond Italiaans Oost-Afrika uit zuidelijk Somalië, Ethiopië en Eritrea. De eerste stap was de verovering van noordelijk Somalië en de verdrijving van de Britten uit de Hoorn van Afrika. Deze Italiaanse overwinning had slechts een korte toekomst voor zich. In maart 1941 vielen de Britten aan en herbezetten hun gebied. Dit was het startpunt van een blitse campagne dat de Italianen uit de ganse streek ging verdrijven en dat zag keizer Haile Selassie van Ethiopië zijn troon terugkrijgen.

Britse militaire administratie (1941-1949)

Na de nederlaag van Italië, plaatsten de Britten militaire administraties in wat vroeger Brits Somaliland, Italiaans Somaliland en Ethiopisch Somaliland was. Voor de tweede keer in de geschiedenis werden alle Somaligebieden met uitzondering van Frans Somaliland en het Keniaans noordgrensdistrict weer herenigd. Maar onder druk van de Ethiopische keizer Haile Selassie gaf Groot-Brittannië het Ogandengebied terug aan Ethiopië. Tijdens deze hereniging kende wat later Somalië ging worden weer een significante economische groei en de hoofdstad werd verplaatst van

Berbera naar het binnenlandse Hargeysa. De Britten bleven meester van dit gebied tot in 1949, wanneer de VN het beheer van het gebied terug aan Italië overgaf, met als doel het land te begeleiden naar de onafhankelijkheid. Tijdens deze periode werden er geen speciale munten geslagen voor Somaliland en werd het Brits Oost-Afrikaans geld in omloop gebracht.

10 cent 1941 en 1 shilling 1942, Brits Oost-Afrika.

Het Italiaans VN-mandaat over Somaliland

5 centesimi 1950 en 1 somalo 1950, Italiaans mandaat over Somalië.

Na een kwart eeuw van hiaat wat het muntwezen betreft in dit gebied werd door de Italiaanse regering $\frac{8}{100}$ de somalo geïntroduceerd $\frac{9}{100}$, dewelke geconverteerd werd in somalishilling in 1962, na de onafhankelijkheid. Vijf verschillende munten werden in omloop gebracht: 1, 5 en 10 centesimi in brons en 50 centesimi en 1 somalo in zilver (0,250 fijn wegend 3,80 g en 7,60 g). Op de bronzen munten staat de kop van een olifant afgebeeld met het woord SOMALIA eronder. Op de keerzijde kan men het woord ROMA in het Latijns en Arabisch schrift lezen, de muntwaarde en de datum in AD1950 en AH1369. Op de zilveren munten staat een luipaard afgebeeld. Deze munten werden snel aanvaard door de bevolking wegens het grote gebrek aan pasmunten dankzij de groeiende economie. Deze munten bleven tot ver na Somalië's onafhankelijkheid, 1 juli 1960, in omloop. De somalomuntstukken werden pas vervangen in 1967 door een nieuwe scellino (somalishilling).

NOTEN

- 1/ Deze exploitatie lag aan de basis van Italiaans Eritrea.
- 2/ Ook Jubaland genaamd.
- 3/ Het Indiase model van 64 besas/16 anna/1 rupie werd gedecimaliseerd zoals dit in Duits Oost-Afrika, Mauritius en Ceylon ingevoerd werd.
- 4/ Zie: F. TIELENS, *Een Duitse Rupie*, EGMP Jaarboek 2003 p. 41.
- 5/ Graveur: Luigi Giorgi. Decreet van 28 januari 1909.
- 6/ Graveur: Luigi Giorgi. Decreet van 18 december 1909.
- 7/ Graveur: A. Motti.
- 8/ Decreet van 16 mei 1950.
- 9/ In Brits Somaliland bleef de Indiase rupie officieel in omloop tot in 1945, waarna overgeschakeld werd naar de Brits Oost-Afrikaanse shilling tot in 1952.

APPENDIX

Overzicht Munteenheid

Tot in 1903

64 besas = 4 anna = 1 rupie
thaler

1903-1907

100 centesimi = 100 besas = 1 lire

1907-1927

100 besas = 1 rupie

1925-1941

100 lire = 1 lire

1941-1949

100 cents = 1 shilling (Brits Oost-Afrika)

1950-1962

100 centesimi = 1 somalo

BIBLIOGRAFIE

F. TIELENS, *Een Duitse Rupie*, EGMP Jaarboek 2003 p. 41.

H.L. WESSELING, *Verdeel en Heers; De Deling van Afrika, 1880-1914*, Ed. B. Bakker, Amsterdam, 1991.

D. GILL, *The Coinage of Ethiopia, Eritrea and Italian Somalia*, Printing Mart of Long Island. Mineola, N.Y., 1991.

De kaart van Italiaans Oost-Afrika is afkomstig uit de verzameling van Fabio Bisogno. <http://utenti.lycos.it/fabiobisogno>